

Малахова Ю. В.

ORCID: 0000-0003-4083-810X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри східних мов

ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

м. Полтава, Україна

ЕТНОМЕНТАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЯПОНСЬКИХ СОМАТИЗМІВ

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, соматизм, японська мова, культурні особливості, Японія.

Мова, будучи невід’ємною складовою культури, має відбиток особливостей мислення та світогляду нації. Фразеологізми, перебуваючи на глибинному рівні мовної системи, є одними з найяскравіших та найцікавіших проявів національно-детермінованої специфіки менталітету народу. В. Л. Пирогов зазначає, що джерелами натхнення японців та передумовами появи японських фразеологічних одиниць, особливо прислів’їв “котовадза”, були релігія, історія, народна поезія, краса природи та побут [2, с. 11]. Одним з основних чинників японської культурної своєрідності є ієрогліфічний характер писемності, через що образи дійсності стереотипізовані у свідомості японців через асоціативний зв’язок з відповідними ієрогліфічними знаками. На думку В. Л. Пирогова, цей зв’язок є гармонійною й нерозривною основою менталітету японців [2, с. 74].

У японській мові поняття “фразеологізм” можна співвіднести з такими словами, як *イデオム* *idionu* (ідіома), *連語* *rengo* (стале словосполучення, ідіома), *慣用句* *kan'yōku* (ідіоматичні вислови), *成句* *seiku* (сталий вислів), *熟語* *jukugo* (фразеологічні єдності, ідіоми), *決まり文句* *kimari-monku* (усталений вислів, кліше) та *諺* *котовадза* (прислів’я, приказки).

У японському тлумачному словнику *広辞苑* *Koujien* відзначено такі особливості фразеологічних одиниць, як сталість використання, використання виразу у даній формі внаслідок звички, що сформувалася за тривалий час, а також можливість виглядати як неправильно сформульований вислів.

Під фразеологічними одиницями ми розуміємо стійкі словосполучення, що характеризуються постійністю лексичного складу й ускладненою семантикою.

Ще з давніх часів люди намагалися співвідносити розміри предметів навколишнього середовища з власними частинами тіла, зокрема, з головою, руками й ногами. Використовуючи їхні назви, люди намагаються повніше передати свої думки й почуття, тому назви частин тіла є важливим об'єктом дослідження сучасної лінгвістики.

Тож, особливу групу фразеологічних одиниць становлять фразеологізми-соматизми, в структурі яких в якості повнозначного компоненту міститься лексема, що означає частину тіла людини чи тварини.

Вперше термін “соматизм” у лінгвістичний обіг ввів Ф. Вакк, котрий розглядав фразеологічні одиниці естонської мови, у складі яких був компонент на позначення частини тіла людини. Він зробив висновок, що ці фразеологічні одиниці є одним із найдавніших шарів фразеології й найбільш використовуються у фразеологічному складі естонської мови [1, с. 23].

Досліджуючи соматичні фразеологічні одиниці, Л. І. Ройзензон висловлює думку про те, що соматизмам властива внутрішня форма, тобто, зв'язок, що існує між значенням фразеологічної одиниці і реальними значеннями її компонентів [3, с. 65]. Він стверджує, що для багатьох соматичних фразеологічних одиниць такою формою є: різноманітні рухи тіла (наприклад, жести, хода, міміка, поза); самопочуття людини; фізіологічні процеси, через які безпосередньо відбуваються акти зору, мовлення, сприйняття на слух, приймання їжі, рухи, фізична діяльність; процеси фізичного впливу на людину; зовнішній вигляд людини; ті чи інші дії людини залежно від ситуації.

З точки зору лексико-семантичної структури всі соматичні фразеологічні одиниці поділяються на повні еквіваленти, часткові еквіваленти та без еквівалентні фразеологічні одиниці.

Більшість соматизмів – повні еквіваленти, причиною чого є спорідненість властивостей та функцій органів і частин тіла людини, що лежить в основі появи спільної внутрішньої форми у фразеологічних одиницях. Соматизми різних мов часто не відображають історичні, культурні чи соціальні факти, а базуються на явищах дійсності, що є спільними для всіх людей незалежно від національності, географічних, економічних умов на ін.

Велика кількість соматичних компонентів у японських фразеологічних одиницях зумовлена насамперед тим, що на відміну від інших народів, у культурі японців чільне місце посідає система соціальних відносин. Мешканці Країни Вранішнього Сонця приділяють цьому велику увагу, тому етикет та невербальні засоби комунікації – це невідмінні елементи виховання японців. У зв'язку з цим у японців сформувалося широке коло асоціацій з частинами тіла людини, знайомство з яким може стати в нагоді для осягнення ментальних особливостей японців. Саме тому соматичні

фразеологічні одиниці японської мови часто розглядаються в розрізі міжкультурної комунікації.

Слід зазначити, що найбільш вживані соматичні компоненти у японських фразеологічних одиницях це: 腹*hara* (живіт, черев), 胸*mune* (груди), 腰*koshi* (поперек, талія, стегна), 頭*atama* (голова), 足*ashi* (ноги), 腕*ude* (рука від плеча), 首*kubi* (шия), 手*te* (рука), 口*kuchi* (рот), 顔*kao* (обличчя), 目*me* (око), 耳*mimi* (вухо).

Помітна тенденція японців використовувати соматичні компоненти, пов'язані із зовнішніми проявами діяльності людини, для опису поведінки (компоненти “рот”, “обличчя”, “поперек”), а ті, що не мають такого зв'язку – для опису емоційного стану та особистих якостей (компоненти “живіт”, “груди”, “голова”). Щоб сповна проаналізувати семантику японських соматизмів, доцільним видається їх розгляд із позиції лінгвокультурології. Лінгвокультурологічний підхід цікавий тим, що він дозволяє досліджувати мову та культуру в їхньому нерозривному зв'язку: через факти мови можна проаналізувати факти культури з тим, щоб надалі вивчати мову як явище культури.

Перш ніж розглянути мовні явища в культурологічному аспекті, спершу слід з'ясувати, які чинники вплинули на формування японської культури. Вітчизняні японознавці, як, власне, і японські вчені, вважають, що провідна ідеологічна роль у цьому процесі належить синтоїзму, який є первинною японською релігією, а також буддизму й конфуціанству, які виявились проявами впливу зовнішньої материкової культури, разом із такими історико-природними факторами: острівне положення країни; “молодість народу”, народження котрого припало на період, коли сусідні осередки цивілізації вже перебували у повному розквіті й служили благодатним джерелом для запозичень; етнічна однорідність населення; жорсткі географіко-геологічні умови, що спонукали до пошуку ефективних соціальних форм співіснування для виживання й розвитку народу.

Деякі дослідники спостерігають втілення світосприйняття японців у мові шляхом семантичного аналізу соматичних компонентів. Так, у японській лінгвокультурі поняття душі, що характеризує особистісні риси людини і її внутрішній психологічний стан, реалізується великою кількістю лексем. Поняття, що найбільш близьке українському слову “душа”, в японській мові лексикалізується соматичними компонентами 心*kokoro* “серце”, 肝*kimo* “печінка”, 腹*hara* “живіт”, 胸*mune* “груди”, 腸*harawata* “кишки”. Це можна пояснити тим, що у свідомості японців, подібно до китайців, нема чіткої межі між раціональним та емоційним. Аристотель вважав, що у людини є три душі: тваринна (розташована в геніталіях), чуттєва (розташована у грудях) та розумна (розташована саме в серці, а не в голові). Так, “живіт” у японській культурі втілює дійсні наміри, те, що справді на думці, найпотемніші, щирі почуття. “Груди”

в японців відповідають за почуття й емоції, а також хвилювання. Обличчя, очі, руки людини дають інформацію про її емоційні переживання, інтелект, вміння, навички й навіть характер. Обличчя у японців втілює честь, репутацію, добре ім'я. Заплямувати обличчя – найбільша невдача для японців, у чийй країні розвинулася, мабуть, найскладніша ієрархія соціальних відносин. Значення компоненту “око” майже не відрізняються від звичних нам, окрім того, що у свідомості японців воно також асоціюється з точкою зору, положенням, ситуацією. Варті уваги суто японські значення компоненту “рука”: спосіб, прийом, резонний вчинок. “Голова” у японців, як і в інших народів, втілює розум, інтелектуальні здібності, знання, мислення. Оскільки голова розміщена найвище, то може означати також і першість або найвищий ступінь прояву якогось явища. На попереку тримається усе тіло, тому для рівноваги потрібен міцний поперек [6]. З цього випливає значення компоненту “поперек”, який використовують в описі положення, ставлення, руху чи способу дії. Компонент “рот” характеризує людину тим чи іншим чином залежно від того, як вона розмовляє, тощо.

Таким чином, можна зробити висновки, що під впливом панівної системи ієрархічних відносин між людьми в різних сферах життєдіяльності в японському суспільстві формується специфічний спосіб мислення, сприйняття себе та реалій, що відбивається і в мові. Культурні й ментальні особливості народу проникають у мову і визначають основні категорії, характеристики та властивості, що застосовуються японцями для опису людини у фразеологізмах із соматичними компонентами.

Література:

1. Вакк Ф. О. О соматической фразеологии эстонского языка. Вопросы фразеологии и составления фразеологических словарей. Баку, 1968. 135 с.
2. Пирогов В. Л. Система ментальних стереотипів, віддзеркалена в японських прислів'ях і приказках. *Східний світ*. К., 2007. № 3. С. 72–79.
3. Ройзензон Л. И. Внутренняя форма слова и внутренняя форма фразеологизма. Вопросы фразеологии. Ташкент : РАН Узб. СССР, 1965. 70 с.
4. Michael L. Maynard, Senko K. Maynard. 101 Japanese idioms. Passport Books, 1993. 218 p.
5. 古事熟語辞典。東京: 東京堂, 1957. 458頁.
6. 語源由来辞典: Режим доступу: <http://gogen-allguide.com/>